

UDK 140.8“20“(049.3)

Primljeno: 01. 12. 2020.

Stručni rad
Professional paper

Amina Vatreš

NA TRAGU TRANSFORMACIJE METAFIZIKE U KIBERNETIKU: ONTOLOGIJA POSTHUMANOG STANJA DIGITALNOG DOBA

**(Žarko Paić, *Tehnosfera I: Žrtvovanje i dosada. Životinja-čovjek-stroj*,
Sandorf, Zagreb, 2018)**

Kada se ‘život’ konstruira iz biti tehnike, onda je razlika između čovjeka i životinje postala nevažnom. Tehnika poravnava sve razlike. Njezin način samopostavljanja bitka svodi se na dvojstva, binarni kod, informacijsko kruženje podataka iz Ničega u Ništa (implozija).

(Žarko Paić)

Ontologijski orijentirano razmatranje digitalnog doba, kao ishodište prvog dijela Paićevog petoknjižja nominiranog kao *Tehnosfera*, temeljeno je na elementarnoj premisi da je na djelu sveopća transformacija mišljenja bitka u mišljenje događaja. Pozicionirajući i definirajući koncept tehnosfere kao novum ubitnome izmijenjene paradigme mišljenja i djelovanja u *posthumanom stanju entropije* digitalnog doba, autor posredstvom procesa *tehnogeneze* problematizira i nastoji pružiti relevantnu eksplikaciju kako samih granica, tako i korelacije ali i diskrepancije i međusobnog prožimanja svjetova metafizike, kibernetike i domena kognitivnih nauka. U okviru tri nadasve akribična i stilski, terminološki i strukturno uistinu zahtjevna poglavlja prvog toma *Tehnosfere*, Žarko Paić donosi dublji uvid u proces i reperkusije tehnogenetske konstrukcije i transformacije života u novi, vještački induciran „umjetni život“, ili, kako autor navodi, „A-life“. Minuciozni i prevashodno

interdisciplinirani pristup ovoj složenoj tematici, strukturno klasificiranom i izloženoj u tri obimna poglavlja i nekoliko potpoglavlja, ostavljaju snažan dojam na čitaoca, ponajviše zahvaljujući akribiji i erudiciji kao esencijalnim dimenzijama Paićeva autorskog fenotipa.

Kao što i sam naslov djela sugerira, fenomen tehnosfere i pozicija čovjeka unutar umreženog svijeta i to u sociološko-komunikološko-humanističkom smislu, zauzimaju ključno mjesto teorijskog promišljanja, pri čemu autor posebno težište stavlja na nužnost razumijevanja distinkcije između tradicionalne percepcije i razumijevanja tehnike i tehnologije, te, s druge strane, tehnosfere, kao složenog sistema čije se funkcioniranje bazira na principu *autopoieze* (lat. *autopoiesis*) kao centralnog pojma ontologije digitalnog doba. „Tehnika, tehnologije i tehnosfera čine pritom tri stadija napredovanja i razvitka odnosa između životinje, čovjeka i stroja“ (str. 72). „S tehnosferom ‘uzlazimo’ u svemir jer je njezina ‘bit’ neposrednost odnosa između objekta i prostora. Stoga je riječ o telematskoj komunikaciji, totalnome ubrzanju ‘svijeta’ i preobrazbi mišljenja u sklop računanja, planiranja i konstrukcije. Sve otpočinje kada umjetni um (A-intelligence) krene stvarati umjetni život (A-life)“ (str. 9). Moglo bi se kazati da upravo iz navedene postavke proizlazi i elementarna teza ovoga djela koja polazi od premise prema kojoj su unutar fenomena tehnosfere dokinute sve prethodno neprevladive metafizičke distinkcije između živog i neživog, bitka i vremena, prirode i kulture, svijeta i stroja, pa na samom kraju i između čovjeka i životinje, pri čemu je logika jezika zamijenjena semiotičkom paradigmom slike. Na tom tragu autor referira i na brojne savremene mislioe transformacije metafizike u kibernetiku kao što su Heidegger, Derrida, Deleuze, Simondon, Wiener, Wittgenstein, Agamben i drugi, sintetizirajući njihove teorijske postavke, te iznoseći vlastite nadograđene teze i kritike njihovih doprinosa razmatranju pozicije čovjeka u bitno drugačijoj formi bivstvovanja – *tehnosferi*.

Označavajući biogenetiku kao paradigmatiku znanost novog posthumanog doba, Paić ističe da sva recentna društva po svojim temeljnim odrednicama postaju društvima kontrole. Iz perspektive antropocentrizma, posredstvom tehnogeneze, u doba tehnosfere prelazi se u posthumano stanje u kome je akcenat upravo na autopoietičko-kibernetičkim, autonomnim sistemima čije djelovanje više ne pretpostavlja nužnost čovjekove intervencije niti služenje drugom, izvanjskom cilju. Upravo suprotno, autopoietička moć sadržana u konceptu *tehnosfere* preuzima primat, pa se odnos stroja spram čovjeka može usporediti s povijesnim odnosom čovjeka spram životinje, pri čemu stroj u novonastalnim vještačkim uslovima zauzima poziciju „Velikog Trećeg“. S tim u vezi, dosad dominantan obrazac/redosljed

životinja-čovjek-stroj po svojim bitnim dimenzijama preobražava se upravo *ex adverso* u poredak *stroj-čovjek-životinja*. „No ulazak u tehnosferu ne znači ukidanje/prevladavanje razlika životinjskoga i ljudskoga svijeta. Posthumanizam pretpostavlja da razlike i nadalje postoje, ali je njihova suspenzija uvjet mogućnosti nove rastjelovljene egzistencije umjetnoga života“ (str. 162).

Nadalje, izrazito bitnim se čini naglasiti da autor posebno problematizira pitanje sadržano u presumpciji prema kojoj filozofija svojim *jezikom* više ne može pružiti adekvatan odgovor novom kompleksnom realitetu nastalom kao produkt dostignuća prevashodno u oblasti umjetne inteligencije i tehnoznanosti, na isti način na koji ljudska paradigma mišljenja ne može biti zasnovana na dehumaniziranim i ubitnome simplificiranim principima kalkulacije, planiranja i konstruiranja. Poseban segment prvog poglavlja knjige Paić posvećuje razmatranju kako same historijske važnosti, tako i uloge i transformacije jezika kao esencijalne sposobnosti koja čovjeka diferencira od životinje, a sve u kontekstu tehnosfere: „Nematerijalnost tehnosfere dokida jezik kao tehničku strukturu njegova povijesnoga bitka. Umjesto toga, sada je riječ o tehnogenezi virtualnih svjetova. Iz logike tehnosfere nastaje vizualni jezik koji počiva na informacijskome kodu. Upravo se zbog toga više ne može govoriti o otvorenosti jezika kao navlastitosti razlike čovjeka i životinje“ (str.164). U bodrijarovskom duhu rečeno, novo digitalno doba, koje u najznačajnijoj mjeri počiva na moći informacija, obilježeno je hiperrealnošću i nadilaženjem razlika između privida i stvarnosti, gdje vizualna komponenta potiskuje jezik kao *logos* u sporedni plan.

Kao svojevrsna kritika društva i sociološko-komunikoloških implikacija tehnološko-naučnih dostignuća u različitim domenima i to primarno s filozofsko-humanističkog stajališta, prvi dio *Tehnosfere* pruža sveobuhvatan i studiozan uvid u genezu tehnologije i nastanak tehničke tvorbe života, ali i u perspektivu pozicija životinje i čovjeka u relaciji sa samodostatnim strojem. U tom smislu govoreći, Paić u drugom poglavlju knjige iznosi kategoričnu postavku prema kojoj je na djelu kraj životinje i čovjeka, te da je jedini modus njihovog opstanka iznalaženje mogućnosti kontrole sistema i okoline u okviru tehničke digitalne civilizacije ili, drugim riječima, u okviru autopoietične *tehnosfere* koja samu sebe stvara i razara.

Opsežan dio drugog poglavlja autor posvećuje i problematiziranju mogućnosti i granica *postojanja i opstojnosti suštine ethosa*, ali i *razmatranju prijetnji gubitka ljudskog dostojanstva* u okvirima vladavine moderne tehnolojske civilizacije, determinirane sveopćom službom isključivo tehničkim svrhama, ali i ubitnome izmijenjenom paradigmom smisla i značenjskog određenja bitka i života. U

posljednjem poglavlju knjige Paić pokušava dati relevantan odgovor na futurološki orijentirano pitanje o značenju prirode i tehnički zasnovane konstrukcije života u granicama savremene tehnoznanstvene paradigme. Neminovan je u tom kontekstu bio i dodir s teorijom medija i to kroz svojevrsnu komparaciju i paralelu između artikulacije jezika tehnosfere, s jedne, i principa na kojima je uspostavljen jezik novih medija, s druge strane. Komunikološko-kibernetički pojam informacije se u tom smislu, tvrdi Paić, izdvaja kao fenomen koji posjeduje fundamentalne značajke bitka u različitim ontologijama digitalnog posthumanog doba, dok se značenje sintagme informacijska entropija pojavljuje kao „novi prostor-vrijeme djelovanja stvaralačke novosti svjetova koji nemaju svoj uzor u ‘prirodi’ i ‘životu’“ (str. 397).

Čitati i analizirati ovu knjigu istovremeno znači i pratiti jedan izuzetno kompleksan tok autorovih misli odstupivši od jednodimenzionalnosti promišljanja različitih novonastalih fenomena. Kontekstualnom i eruditskom sintezom teorijskih postulata svojih prethodnika, Žarko Paić otvara posve novi horizont mišljenja navodeći kako na kritičko promišljanje, tako i na svojevrsno anticipiranje budućnosti čovjeka u okvirima posthumanog diskursa. *Implicite* i *eksplicite* elaboriranim tezama o poziciji čovjeka u digitalnom umreženom društvu i o procesu eliminiranja svih povijesno neprevladivih distinkcija, gdje tehnologija postaje svrha *per se*, prvi analitički minuciozan tom Paićevog petoknjižja *Tehnosfera* pruža značajan naučni doprinos u širokom polju mišljenja koje objedinjuje zajednički predznak – tehnoskepticizam. Ocrtavajući kraj metafizike i ulazak u doba kibernetičke hegemonije *Tehnosfera I* nastoji da konstruira vlastiti hibridni jezik. Suočavanje s promjenom paradigme mišljenja u doba tehnosfere podrazumijeva i promjenu paradigme govora, što je autor posvjedočio priklanjajući se bodrijarovskom jezičko-stilskom maniru. Van svake sumnje ova knjiga postavlja čvrste temelje za dalja futurološki orijentirana istraživanja problematike bitka, pozicije čovjeka i životinje u relaciji s autopoietičkim sistema u već jasno iscrtanim obrisima posthumanog stanja digitalnog doba.

Adresa autorice
Authors' address

Amina Vatreš
samostalna istraživačica
amina_vatres@live.com